
NÉVADÁS ÉS IDENTITÁS¹

1. A névadás az emberi természet egyik legsajátabb velejárója. „Az Úristen megteremtette még a földből a mező minden állatát s az ég minden madarát. Az emberhez vezette őket, hogy lássa, milyen nevet ad nekik. Az lett a nevük, amit az ember adott nekik” – olvassuk a Teremtés Könyvében (Ter 2, 19). A közszavak megnevező szerepével szemben a tulajdonnevek azonosítanak. Azonosító funkciójuk nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a név kimondásakor a beszélgetőpartnerek egyazon meghatározott megnevezettre gondolnak, hanem abban is, hogy személynév esetén a név viselője azonosulni képes a nevével: a legsajátabb, elvitathatatlan tulajdonának tekinti. Így van ez annak ellenére, hogy a vezetéknevünket örököljük, keresztnévünket pedig legtöbbször szüleinktől kapjuk, és a választásba nekünk nincs beleszólásunk. A véleményünket legfeljebb akkor nyilvánítjuk ki vele kapcsolatban, ha felnőtt korunkban a megváltoztatását határozzuk el.

A névadásnak időbeli, történelmi és társadalmi kötöttségei vannak. A kereszténység felvétele előtti időkben a nyilvánvaló tulajdonságok alapján adtak nevet. A csecsemőknek azonban ilyen tulajdonságait nem ismerik, illetőleg jellemző tulajdonságaik csak később alakulnak ki. Ezen az alapon tehát nem lehet nekik nevet adni. Ezért, de például az óvónevek adásának szükségessége okán is gyakori lehetett a névcseré. Gazdasági, társadalmi változások állhattak a nevek szerkezetében bekövetkezett változások (például a kételemű nevek megjelenésének, típusainak, a családnevek kialakulásának) hátterében is. A kereszténységgel együtt az adható, adott nevek jellegében is minőségi változás történt. Megjelentek a szentírási és a patrocíniumi eredetű nevek, majd a reformáció nyomán, az új hitbeli irányzatnak a névadásra is hatással levő szellemisége következtében a különböző vallásfelekezetek névadási szokásaiban eltérések mutatkoznak. A megkülönböztetés, illetőleg ezzel egyidejűleg a másokkal való azonos csoportba tartozás kifejeződése a nevek egy másik sajátosságára hívja fel a figyelmet.

A névadásnak, névválasztásnak tehát van egyfajta társadalmi meghatározottsága. A társadalmi meghatározottságnak több megnyilvánulása lehet. Ilyen maga a névöröklés kérdése, amelyre már az egyiptomi Óbirodalomból van adatunk. A névöröklésnek is vannak azonban az egyes kultúrákban kialakult eltérő szabályai. Az ortodox zsidó vallás szerint élő rokon nevét nem kaphatta az újszülött, elhalt rokonét azonban igen. Ezzel van kapcsolatban az a zsidó névadási szokás, hogy a gyermek nem az apja, hanem az (elhalt) nagyapja nevét öröklí. A kereszténység nem tiltotta az élő fölmenő nevének öröklését. Így alakult ki az apáról fiúra (és anyáról leányra) történő névörökítés. HAJDÚ MIHÁLY szól a testvéreknek adott azonos név gyakorlatáról (HAJDÚ 2003: 108), de van példa arra is, hogy egy családban a csecsemőkorban elhalt gyermek nevét a következő azonos nemű gyermek ismét megkapja.

A névadás említett esetei a társadalmi, a közösség szokásaihoz kapcsolódó kötöttségeken túl lélektani vonatkozásokra is utalnak. Az elnevezések indítékaiban esztétikai

¹ A kutatást az OTKA a T 46174 sz. pályázattal támogatta.

szempontok is szerepet kapnak: például a névadónak tetszik a név. Ez azonban csak a felszín, a névadás lélektani vonatkozásai mélyebb gyökerűek. A névöröklés háttérében a nevet örökítő (jó) tulajdonságainak az átörökítését remélték. Ugyanez áll a neves személyiségek nevének választására is, akiket az elnevezett számára példaképnek kívántak állítani. A név sorsot befolyásoló szerepére utal a „nomen est omen” kifejezés. A gyerekek játékból való kiválásakor elhangzó „nem ér a nevem” kijelentés a személy és a név azonosságának hitét fejezi ki. Ugyancsak a név és a személy egységét fogalmazta meg Koestler önéletírásában: „Néha olyan elveszettnek érzem magam, hogy félhangosan ismételnem kell a nevemet, az igazit – egészen valószínűtlenül hangzik. Soha nem gondoltam, hogy az ember ekkora jelentőséget tulajdonít a nevének, és micsoda különös amputációs fájdalom elveszteni” – idézi HAJDÚ MIHÁLY (2003: 103).

2. Szó volt a nevek társadalmi kötöttségéről. Például a protestánsokra jellemző nevek választása egy idő múltán a közösséghez való tartozás kifejezésévé válhat. Kisebbségi helyzetben mindenképpen ismert ez a névválasztással deklarált azonosulás. Gondolhatunk itt a hazai kisebbségek körében adott, a kisebbségre jellemző nevekre, mint például a német *Gertrud, Hedwig, Ingrid* – a rendszerváltásig egyébként csak az ilyen típusú nevek voltak anyakönyvezhetők, és a parlamenti képviselőként csak rövid ideig tevékenykedő ÖRDÖG FERENC javaslatára fogadta el az országgyűlés azt, hogy valamely hazai kisebbséghez tartozó személy hivatalosan a *Hans, Jan, Ioan* nevet kaphassa.

A rendszerváltás előtti gyakorlathoz hasonló anyakönyvezési törvények miatt a határon túli magyar (elsősorban erdélyi) közösségekben ezért vált gyakorivá, jellemzővé a *Tünde, Csilla, Réka, Csaba, Attila, Árpád* stb. nevek választása.

A névválasztásnak kisebbségi helyzetben tapasztalható jellegzetessége fölveti annak a gondolatát, hogy a kérdés a migráció révén keletkezett (emigráns) közösségek viszonylatában is vizsgálható, vizsgálendő. Az őshonos kisebbségekkel ellentétben a migráns kisebbségek nyelvi és kulturális helyzete igen nagy különbségeket mutathat.

3. Az emigrációban végbemenő nyelvlélektani folyamatokat PFANDL német nyelvterületen (Ausztriában) tartózkodó orosz emigránsok nyelvekkel szembeni beállítódottságán keresztül vizsgálta (PFANDL 1995). Véleménye szerint a nyelvi változás első lépése az, hogy nem történik semmi – ez a „semmi” azonban „minden”. Az történik ugyanis, hogy a beszélőnek a saját maga által képzett hangokhoz való viszonya változik meg az új környezet, az L_2 felől érkező impulzusok következtében. Ezek az impulzusok felszólításokon keresztül (például a pályaudvari hangosbemondó révén), illetőleg hatalmi pozícióból (mint az idegenrendészet, munkaügyi hivatal, iskolaigazgató, kórház) jutnak el hozzá. További hatások a környezet révén érik. Az 'újság' fogalma más képet ébreszt benne az orosz *gazeta*, mint a német *Zeitung* hangsor hallatán, a 'falú' jelentésű *деревня* nem azonos a *Dorf*-al stb. Az emigráns emellett számtalan olyan helyzetbe kerül (mint például az udvarlás, vagy amikor a bolhapiacon kaviárt akar eladni), ahol a második nyelvet, az L_2 -t kell saját érdekében használnia. Mindemellett használja első nyelvét, az L_1 -et is földijével, illetőleg hallgatja az anyanyelvén sugárzó rádióadásokat is. A nyelve tehát lényegében még mindig nem változik – változik azonban az anyanyelve a szülőföldjén: a szókincs, a szójelentés, a szleng, a frazeológia, és változnak a viccek is. Az otthoni nyelvi változásokról kevés információ jut el hozzá, ez is a média, valamint az otthon maradtakkal való szórványos kapcsolat útján. Benyomásai elutasító magatartást váltanak ki.

A vázolt felvetések bizonyos mértékig minden emigrációra érvényesek lehetnek, de nyelvtől, kultúrától (és emigrációs hullámtól is) függően különböző mértékben. A második nyelvhez való viszonyban kulturális és lélektani motiváltságot lehet fölfedezni. Az **asszimiláló típus** a befogadó ország nyelvének és kultúrájának minél gyorsabb átvételét, és saját szokásainak legfeljebb öntudatlan fenntartását támogatja. Az **asszimilációellenes típus** éppen ellenkezőleg, a saját nyelv és kultúra megőrzésére, ápolására törekszik, és csak a legszükségesebb szinten fordul a befogadó ország nyelvi, kulturális szokásaihoz. A **kétnyelvű, kétkultúrájú típus** kiegyenlített kapcsolatokra törekszik mindkét irányban.

4. A bevezetőben volt szó arról, hogy a névadásnak, névváltoztatásnak társadalmi, kulturális és lélektani együtthatói vannak. Az amerikai magyarok névadásával, névváltoztatásával kapcsolatban KONTRA (1990: 105–12) az amerikai társadalomba való beilleszkedés folyamatát mutatja be. Foglalkozik a családnevek angolra változtatásával, a keresztnévvel, szólítónevekkel és azzal, hogy az ottani magyaroknak van-e az amerikai névrendszerben szokásos „középső” nevük. A névváltoztatás motivációjaként a gyerek iskolai beilleszkedését, a katonaságot, a munkahelyi karrier lehetőségét említi. Érzelmi motívumként jelentkezik a neveknek a kiejtésben való torzulása. Ez – megállapítása szerint – elsősorban az első generációsokat zavarja.

A névadás kérdése megfogalmazható az identitástudat szemszögéből is. Ausztriai gyűjtőútjaim során 176 felnőtt adatközlőmnek tettem fel a kérdést: „Mit jelent Önnek magyarnak lenni?” A kapott válaszok többféleképpen csoportosíthatók, elemezhetők. A gyors, nem részletező feleletekben kiemelkedik a büszkeség motívuma, akár a legelsőként említettet, akár az összes motívumot vesszük figyelembe. Ez utóbbi szempontból mutatja a válaszokat a következő táblázat.

Motívumok	Fő	%	Korrigált %
Küzdelem vállalása	11	6,3	6,7
Kötelesség átadni	2	1,1	1,2
Nemzetszolgálat	4	2,3	2,4
Nem tudnám elhagyni a nemzetiségemet	7	4,0	4,2
Büszkeség	41	23,3	24,8
Egyéb pozitív érzés	28	15,9	17,0
Kultúra, történelem	15	8,5	9,1
Irodalom, nemzeti szimbólumok.	6	3,4	3,6
Anyanyelv	22	12,5	13,3
Tágabb közösség	41	23,3	24,8
Szűkebb közösség	12	6,8	7,3
Jó, mert jó a magyarok megítélése a világban	6	3,4	3,6
Természetes adottság	29	16,5	17,6
Közömbös	8	4,5	4,8
Rossz érzés	9	5,1	5,5
Nincs válasz	11	6,3	–

1. táblázat: Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?

Ebből az olvasható ki, hogy a magyar identitást a maguk számára fogalmazták meg, a „kötelesség átadni” érzése csak két adatközlőnél került szóba. A megfogalmazások ilyen alakulását bizonyára befolyásolta a tapasztalat, hogy az utódok számára a magyar identitás már nem meghatározó. A névadás pillanata azonban nem feltétlenül az efféle negatív élmények hatását tükrözi, sok esetben pedig az idegenbe szakadt emberek új életének legelső aktusai közé tartozott.

Az ausztriai magyarok névadásával kapcsolatban egy korábbi írásomban (1999: 224–9) már szóltam az anyaggyűjtés problémáiról. Ezek a gondok a teljes anyag gyűjtése során sem csökkentek. Mindazokat a keresztelési adatokat gyűjtöttem, ahol a szülők/nagyszülők/keresztszülők körében magyar vonatkozások mutatkoztak. Kutatásomat négy linzi plébánián (Herz Jesu, St. Quirilin, St. Anton, Guter Hirte), Welsben a St. Stefan plébánián, a linzi püspökség idegenajkúak lelki gondozását végző hivatalában és a leondingi evangélikus templomban végeztem. Gyűjtésemet a müncheni Életünk című katolikus havi lap linzi mellékletének a keresztelési adataival egészítettem ki. Ezzel és a püspökségi adatokkal a menekülttáborok keresztelési adataihoz jutottam. Az így rendelkezésemre álló adatmennyiség 665 személy 1004 nevét tartalmazza. (További 15 személy 21 nevét hiányos adatok miatt nem vettem figyelembe.) A megkeresztelték között valamivel több a fiú, mint a lány: a második, harmadik stb. neveket is figyelembe véve 528 férfi és 476 női névadat fordult elő. Második neve 300 személynek van, harmadik nevet 33, negyediket 5 személy kapott, és egy gyermeknek ötödik neve is van.

A neveket „eredetük”, közösséghez való kapcsolhatóságuk alapján csoportosítottam. Így a magyar nevek közé részint a lefordíthatatlan nevek (*Attila, Csilla*), részint magyar alakú nevek (*István, László, Erzsébet*) tartoznak. Ez 251 névadat, közülük 25 név 66 előfordulása tartozik a lefordíthatatlan nevek közé. Vitatott lehet a *Gyula ~ Julius* „névpár”, ugyanis itt a kapcsolat ráértésen alapul, a két név között nincs etimológiai kapcsolat. Külön csoportba tartoznak a semleges 1. típusúak. Vannak ugyanis nevek, amelyek írásképeben nincs (*Anna*), vagy csak minimális a különbség, az ékezet meglétében vagy hiányában (*Maria, Eva, Adam*), esetleg más apró különbséggel térnek el egymástól (*Esther, Silvia*). Az ilyen nevek külön kezelését az tette szükségessé, hogy az anyakönyveket nem minden esetben a keresztelő (magyar) pap töltötte ki, a német anyanyelvű plébániai alkalmazott pedig az efféle „árnyalati” eltérésekre aligha ügyelt. Az ide tartozó nevek száma 236. A harmadik csoportba (semleges 2.) a magyar nevek német megfelelői kerültek (*Stefan, Julius, Elisabeth, Christine*). Ez 299 név. Az ilyen nevekkal kapcsolatban előfordul, hogy a *Julius, Georg, Franz* névre keresztelt személyt a családban *Gyuszi, Feri, Gyuri*-ként szólítják, nevezik (esetleg még akkor is, ha a család németül beszél). Hasonló szemléletű gyakorlat a magyarországi németek körében is ismert (GERSTNER 2001: 34). Külön csoport a német neveké (*Günter, Helmut, Ingrid, Ulrike*), 54 név 75 előfordulásával. Az egyéb nevek csoportja igen tarka képet mutat. Vannak olyanok, amelyek divatnévként a német névadásnak is részei (*Natascha, Sonja, Claudia, Wladimir*), mások talán a szülők továbbtelepülési szándékát, a célország nyelvét tükrözik (*John, William, Steven*), sok szláv név viszont arról árulkodik, hogy az egykori Jugoszláviából vendégmunkásként kikerült szülők gyermekei kapták őket. Bár a felmenők körében magyarok állnak, a gyerekek szláv nevet kaptak, és a horvát pap keresztelte őket, tehát egy korábbi identitásváltásról tanúskodnak. A nevek részint alakjukban (*Lidija, Marija*), részint egészükben szlávként értékelhetők (*Slavko, Mato, Zeljko, Dunja, Snjezana*). Ide kerültek a más nyelvek névkincséből átvett nevek is (*Nicole, Patrik, Pia, Romeo* stb.). Összesen 143 név tartozik ebbe a csoportba.

Az egyes névtípusokba tartozó nevek (azaz a neveket viselő személyek) és a névtípusba tartozó névelőfordulások számát az alábbi táblázat mutatja:

	Név	Előfordulás	Gyakoriság %
Magyar 1.	130	185	18,4
Magyar 2.	25	66	6,6
Magyar összesen	155	251	25
Semleges 1.	153	236	23,5
Semleges 2.	192	299	29,8
Semleges összesen	345	535	53,3
Német	54	75	7,4
Egyéb	111	143	14,2
Összesen	665	1004	99,9

2. táblázat: A nevek típusai és gyakoriságuk

A nevek használati gyakorisága több mindent elárul. A személyeknek több mint a fele csak egy nevet kapott a keresztségben. A magyar nevek a teljes névanyagban a 25%-át teszik ki, a semleges 2. típusú nevek a 29,8%-át. Első névként azonban a magyar nevek 23,3%-ot, a semleges 2. 28,9%-ot, a semleges 1. pedig 23%-ot ér el (ez utóbbi csupán 0,5%-kal kevesebbet, mint amennyivel a teljes névanyagból részesül).

A névadás azonban nem csak az első generációsok: menekültek, vendégmunkások, kivándorlók „ügye”. Egy idő múltán – és a vizsgált közösség történetét figyelembe véve az adatgyűjtés idejéig eltelt több mint ötven év erre alkalmat ad – az ő leszármazottai is szülővé, és így névadóvá válnak. (A generációkba sorolás kérdéseiről vö. ZELLIGER 1996/1997, a vizsgált közösségről ZELLIGER 2001.) Az eddig elemzett adatok a teljes közösség névadásán alapultak. A névanyag egy része, 166 név a második generáció névválasztásának dokumentuma.

Ha csak a második generáció névadását vizsgáljuk, akkor ebből a 166 névből mindössze 3 magyar: második névként az *Ilona* és a *Zoltán*, harmadik névként a *Tibor* fordul elő; a *Zoltán* a keresztapáról öröklődött. Semleges 1. típusú nevet is csak 13,2 %-ban választottak. A második generáció névadására a névöröklés ugyanilyen csekély mértékben jellemző: első nevét 8, a másodikat 13, a harmadikat 1 személy örökölte.

A teljes névanyagból a protestánsok anyagát vizsgálva 107 személy 169 nevére összpontosíthatunk. A nevek száma és aránya itt: 86 magyar (50,9%) – ez a katolikusoknál 33%. A 86 névből mindössze 12 a lefordíthatatlan, amelyet 22 személy visel. A további nevek megoszlása: 4 német (2,4%) – a katolikusoknál 14%; semleges 1. 36 (21,3%) – a katolikusoknál 40%; semleges 2. 29 (17,1%) – a katolikusoknál 54%; egyéb 14 (8,3%) – a katolikusoknál 26%. Az is igaz azonban, hogy mindössze 2 gyermek 3 neve származik a második generáció névadásából: azok a semleges 1. típusba tartoznak.

A nevek gyakorisága alapján többféle csoportosítás lehetséges – névgyakorisági szempontból azonban sem a német, sem az egyéb nevek nem értékelhetők.

A változó sorrendek közül a leginkább árulkodó az első névként választott keresztnév: a személy általában ezt viseli, ezzel azonosul. Ezek között – mint láttuk – egyedül az *Attila* emelkedik ki a magyar nevek típusában.

1.	Összes előfordulás		Első névként		Névvariációkkal	
		<i>Mária ~ Maria</i>	38	<i>Péter ~ Peter</i>	16	<i>Mária ~ Maria</i>
2.	<i>Péter ~ Peter</i>	24	<i>Attila</i>	14	<i>Elisabeth ~ Erzsébet, Elizabeta, Lisa</i>	31
3.	<i>Elisabeth</i>	23	<i>Anna, Christian, Elisabeth, Roland</i>	11	<i>Johann ~ János, Ivan, Jan, John, Hans, Johannes, Jahn</i>	29
4.	<i>Attila, Johann</i>	18	<i>Mária ~ Maria</i>	10	<i>Stefan ~ István, Steven</i>	27
5.	<i>Anna, Stefan</i>	14	–	–	<i>Péter ~ Peter</i>	24
6.	<i>Thomas</i>	13	–	–	<i>Josef ~ József</i>	22
7.	<i>Christian, István, László</i>	12	–	–	<i>Attila</i>	18
8.	–	–	–	–	<i>László ~ Ladislaus</i>	16

3. táblázat. A nevek gyakorisági sorrendje

5. A névadás, névválasztás identitásjelölő szerepéről összefoglalóan elmondható, hogy a lényegesen kisebb létszámú protestáns közösség első generációja nagyobb mértékben ad magyar nevet, mint a katolikus. A második generációnál azonban a magyar nevektől való radikális elfordulás tapasztalható, és a semleges 1. típusú nevek adása is csekély. A protestáns közösség elenyésző számú második generációs keresztelési adata azt sejteti, hogy ők már nem ragaszkodnak a magyar szertartású közösséghez. A névadásban, névválasztásban hirtelen bekövetkezett változás magyarázatra szorul. A magyar identitás vállalásának, illetőleg a magyarsághoz való tartozás érzelmi hátterének generációnkénti változását figyelembe véve szinkrón adatok alapján is lemérhető a magyar identitás elvesztésének a folyamata.

Motívumok	1. generáció			2. generáció		
	fő	%	Korrigált %	fő	%	Korrigált %
Pozitív érzés, vállalás	90	62,5	64,3	9	28,1	37,5
Természetes	28	19,4	20,0	1	3,1	4,2
Közömbös	8	5,5	5,7	1	3,1	4,2
Negatív érzés	8	5,5	5,7	1	3,1	4,2
Kettős identitás	5	3,5	3,6	5	15,6	20,8
Osztrák	1	0,7	0,7	7	21,9	29,2
Nincs válasz	4	2,8	–	8	25,0	–
Összesen	144	99,9	100,0	32	99,9	100,1

4. táblázat. Az identitástudat főbb motívumainak generációnkénti jelentkezése

A határvonal azonban nem annyira markáns, mint amilyennek a névadás alapján gondolni lehetne. A névadásban megmutatózó sarkos fordulatnak legalább két mozgatórugója lehet. Az egyik az identitástudatban kétségkívül bekövetkezett „kopás”, amely a legfeltűnőbb, a személy által állandóan viselt jel eltüntetését célozta. Ennek a szubjektív indítéka a különbözőség elfedése lehet – minden erősebb külső hatás nélkül is. A konkrét névválasztást a többségi beszélőközösség névdivatja színezheti. A másik tényező,

amelynek kiemelkedő szerepet tulajdoníthatunk, az osztrák bevándorlási politika 1956 óta bekövetkezett változása: a kisebbségek irányában a deklarált integrációs, a valóságban asszimilációs törekvései.

Hivatkozott irodalom

- GERSTNER KÁROLY 2001. Adalékok a családnevek és keresztnévek összefüggéséhez kisebbségi környezetben. *Névtani Értesítő* 23: 30–7.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest.
- KONTRA MIKLÓS 1990. *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Linguistica series A. Studia et dissertationes 5. Budapest.
- LADÓ JÁNOS 1971. *Magyar utónévkönyv*. Budapest.
- PFANDL, HEINRICH 1995. Einige Überlegungen zur postmigrativen Erstsprachenentwicklung von Emigranten mit Russisch als dominanter Sprache. *Mitteilungen für Lehrer slawischer Fremdsprachen* 69: 18–28.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1996/1997. Generációk az emigrációban. In: BÁNKI JUDIT szerk., *Emlékkönyv B. Lőrinczy Éva hetvenedik születésnapjára*. Linguistica series A. Studia et dissertationes 21: 94–8.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1999. „...nevedről lehullik az ékezet...” *Névtani Értesítő* 21: 224–9.
- ZELLIGER ERZSÉBET 2001. Nyelvi és nyelvhasználati kérdések a felső-ausztriai magyar diaszpórában. *Magyar Nyelv* 171–83.

ZELLIGER ERZSÉBET

ERZSÉBET ZELLIGER, Name giving and identity

The future of minorities in the long run, apart from external circumstances (i.e. the relation of the majority to them) is decisively influenced by how they identify themselves. Identity is determined by psychological factors shaped by historical, social and cultural knowledge. – People regard their names as their innermost own. Giving a name may serve different purposes (protection, samples, expressing wishes or desires). In a minority situation, apart from these, parents might also want to determine the affiliation of their offspring through their name. Baptismal data from Upper Austria give account of the name giving practices of Hungarian refugees in the last more than 50 years. Changes in appearances and frequencies of names, or name varieties reflect changes in Hungarian identity from generation to generation – and vice versa.